LITERATUUR EN KUNST

Het laatste werk van een onzer beste auteurs.

Asuncion, het Spaansche sprotje, door J. K. van Eerbeek. — Uitgeversmij. J. H. Kok, Kampen.

Er ligt iets zeer weemoedigs in om dit werk van Van Eerbeek te lezen en te bespreken. Immers, de auteur J. K. van Eerbeek (pseudoniem voor M. Boss) is in het najaar van 1937 gestorven, na een verblijf in 't Zuiden, waar hij tevergeefs herstel zocht. Na zijn dood werd dit boek uitgegeven. Het is het laatste van de korte rij uitnemende romans, waarmee hij de Christelijke literatuur verrijkte. En hoe groot het verlies is, dat we in het heengaan van Van Eerbeek leden, blijkt ten volle wanneer we dit laatste werk van hem lezen.

Er is een Hollandsche schilder, die op reis gaat. Die reis naar het Zuiden van Frankrijk is een vlucht, hij bekent het openhartig. Het is een opzijgaan voor „twee steenen" op zijn weg. De eerste is het echec van z'n laatste doeken, de tweede het sterven van zijn vrouw. Nu laat hij een ideaal, een jongensdroom in vervulling gaan. Hij zal zich in de Rivièra vestigen, maar op zijn pas staat vermeld „goed voor de heele wereld".

En daar, in Port-Mistral, waar hij denkt los te kunnen zijn van alle plichten die het leven oplegt, kruist het Spaansche sprotje zijn weg.

Zij heeft een kamertje in het tweede-rangshotel, waar hij zijn intrek heeft genomen. Een verwaarloosd, verslonsd daghitje, een „bloem der sloppen" is dit Spaansche kind. Ze moet hard werken om het geld te betalen voor de uitbesteding van haar vaderloos kind. Haar leven beweegt zich in afdalende lijn. Misdaad en ontucht schijnen de eenige toekomstmogelijkheden te zijn voor Asuncion, wier naam „Hemelvaart" beteekent.

Wat beweegt den schilder, om zich haar lot aan te trekken? Hij bekent het zichzelf en ons aan het einde van het boek, als hij voor de zaak van Asuncion op weg is naar het politiebureau.

„Ben ik hiervoor naar de Midi gekomen", dacht ik, „om me druk te maken over 't lot van deze Spaansche moeder, dat me niet aangaat? Waarom ben ik hier naar toe gekomen? Om vrij te zijn, om mezelf te zoeken. Om geen taak te hebben, geen verantwoordelijkheid; om niet voor anderen werkzaam te zijn, om naar m'n eigen belang eindelijk te kunnen zoeken — — En nu ik dan heelemaal vrij ben — — wat doe ik — — Ik ben nog geen week in de Midi, of ik heb weer een taak".

En tenslotte trekt hij de conclusie. „Ik ontdek wat ik niet zoo helder geweten heb: dat de zucht om te helpen den mensch ingeschapen is, evengoed als de zucht om zichzelf te zoeken. Dat ik evenmin kan zonder taak-voor-anderen, als zonder levensdoel voor mezelf. Even onredelijk als het leven zelf, is die zucht om te helpen. Men kan wel gaan zitten en er over nadenken, of men inderdaad helpen wil — — of het onze aard is of niet, om dat te doen — — Tot een conclusie kom ik niet — — Maar intusschen valt iemand vlak naast ons. En we hebben de hand al uitgestoken. We moeten zoo — —"

Zie, in deze zelf-confrontatie ligt de kern van het boek uitgedrukt. De liefde van Christus drijft dezen auteur, die bekent: ik heb van kind af niet anders gedaan, dan langs alle stranden en straten van de wereld den *aflocht naar* Christus open gehouden.

* * *

Wie Van Eerbeek slechts kent uit zijn zware werk „Lichting '18", dat voor sommigen onverteerbaar is door de psychologische spanningen die er in liggen, zal zich over dit boek verwonderen. Van Eerbeeks boeken maken geen aanspraak op „vlotheid". In „Beumer & Co" mag hij dan een andere richting ingeslagen zijn, de spanning van die korte week uit het jachtige leven van een kleinen middenstander geeft vaart aan dat boek, die ook in den stijl merkbaar is.

En nu is daar „Asuncion". Het maakt op den lezer den indruk dat het zoo luchtig-weg, al causeerend, geschreven werd. Er ligt, aan de oppervlakte, iets speelsch in. Sommige gedeelten doen sterk denken aan Aart van der Leeuw, in zijn gracieuzen verteltrant van „Ik en mijn speelman". Men vindt er dezelfde uitvoerige aandacht voor de kleurige kleinigheden van het leven, die de boeken van Aart van der Leeuw zoo'n bijzondere sfeer verleenen, van een èven-weemoedige levensbezinning.

Maar hoe proeft men, onder die oppervlakte, de diepe levensliefde van Van Eerbeek. De liefde voor het leven, dat zich in heel de warme kleurrijkheid van het Zuiden voor 't laatst en 't schoonst zich aan hem voordeed. Hoe intens neemt de schrijver alles in zich op, wat om hem heen is. Hij dwaalt met Asuncion door de vieze, nauwe straatjes van het oude stadsgedeelte. „Dezelfde smalle straatjes als in Marseille. De huizen waren vier, vijf, soms zes verdiepingen hoog, en hoog boven onze hoofden hing het waschgoed. We zagen den ouden, Italiaanschen schoenmaker in z'n spelonk, bij het licht van een olielamp, in gezelschap van een paar verweerde visscherstronies; een verdwaald doek van Dou.

De „tripier", de penshandelaar, stond tusschen de prachtige roode tinten van de organen van een geslachte koe. Longen en lever hingen aan de lage zolder, en de gekookte maag en de kop, en de kalfspooten lagen op korte tafels in de straat. De vrouwen en kinderen keken er begeerig naar."

Van Eerbeek verbergt zich niet in dit laatste boek. In enkele momenten legt hij, onverhuld en weerloos, het diepst van zijn hart open. Het is in het gesprek met de strandcolportrice, die hem vraagt of hij wel in de Evangeliën leest.

„Wat moest ik haar zeggen? Ik kon haar niet antwoorden, dat ik er nacht en dag in las — — Dat ik mijn menschenleven lang over haar evangeliën nagedacht had. Dat ik dienzelfden nacht plotseling opgestaan was van m'n bed, om twee kleine woorden op te zoeken, die me in den zin kwamen. Ik kende ze heel goed. Ik had ze alleen dien nacht nog eens zwart op wit voor me willen zien. De nachten in den vreemde zijn soms zwarter dan die in 't vaderland". —

Het heeft Van Eerbeek bij zijn leven niet aan waardeering ontbroken. Of hij door de massa altijd begrepen werd, is een andere vraag. De houding die hij zelf tegenover zijn werk innam wordt wel heel juist geteekend als de schilder met zichzelf gericht houdt over zijn werk.

„Ik heb me een ander doel gesteld dan men veronderstelt. Wanneer men iemand beoordeelen wil, moet men weten welk doel hij zich stelde. Schilderen is voor mij praten, op een vervoerde of neerslachtige, of droge — maar altijd door de aard van de stof bepaalde wijze. Het is: met z'n sentimenten op stap gaan: tot daar, waar de wereld en het ik elkaar vinden. Eénzijn. Het is voor die laatste roes, dat ik op reis ga. Mijn kunst is de evocatie van het instinct.

Men let tegenwoordig op andere zaken. Men verkiest een minder belangrijk schilderij, dat de massa boeit, en dat een geheel is, boven het experiment, ook al grijpt het dieper."

Ligt in deze laatste regels niet de verklaring van het feit, dat de boeken van Van Eerbeek nooit „modeboeken" zijn geworden?

* * *

De uitgave is schitterend. De kleine zwart-op-wit teekeningen op het titelblad en aan 't einde van ieder hoofdstuk zijn van J. de Vries. De teekenaar verdient den lof, dat hij de sfeer in 't werk van Van Eerbeek buitengewoon goed heeft weergegeven.

M. GR. GILHUIS—SMITSKAMP.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN

Rationalisatie en Mechanisatie.

II.

„De mechanisatie heeft in ruime mate bijgedragen tot de ontwikkeling van het levenspeil van alle bevolkingskringen, niet het minst van de werkende en werklooze arbeiders", oordeelde Mr Colenbrander. En deze schrijver liet erop volgen: „Om dit levenspeil te kunnen behouden of nog meer te kunnen verhoogen, is o.m. voortdurende rationaliseering noodig, teneinde den kostprijs te kunnen drukken en daardoor de productie en den afzet te bevorderen." (Wij spatiëeren.)

De hoofdredacteur van „De Opbouw" meende: „Door de mechanisatie is algemeene levensverruiming op breeder schaal mogelijk geworden. De mechanisatie op zichzelf is een zegen. Hoe meer de mechanisatie en de rationalisatie toegepast worden, hoe grooter ook de zegen worden kan." (Wij spat.)

Beiden geven een stelling van vrijwel denzelfden inhoud, en trekken daaruit overeenstemmende conclusies.

Beschouwen wij om te beginnen de stelling.

* * *

Het is zeker niet gemakkelijk om de geschiedenis van de maatschappij, zooals die zich in den loop der tijden ontwikkeld heeft, weer te geven. Vooral het industriëele tijdperk, waarin wij leven, plaatst ons voor groote moeilijkheden.

Noch het aantal factoren, dat de ontwikkeling daarvan geleid heeft en nog leidt, noch de verhouding tusschen de verschillende bekende factoren, kan thans reeds nauwkeurig worden bepaald. Mede daarom is het gevaarlijk om bij de beschouwing van een toestand, die zich op een zeker moment aan ons voordoet, in hoofdzaak slechts op de werking van één factor te letten, en de andere, die ook invloed hebben uitgeoefend, in zekeren zin te verwaarloozen. Vooral wanneer wij ons tevens aan een voorspelling wagen over een volgend stadium.

Nog niet zoo heel lang geleden meende een groot gedeelte der wereld, dat slechts de werking van zekere door de Overheid gebouwde „pompinstallaties", die enorme hoeveelheden geld in circulatie konden brengen, de oude welvaart vermocht te herstellen. De experimenten, die met zulke machines verricht werden, schenen dat oordeel te bevestigen. Men vergat echter de voeding van die pompen zelf te bestudeeren, lette evenmin op hun energieverbruik, noch op hun inwendigen bouw. Het eenigste, waar de waarnemers oog voor hadden, was de „weldadige werking" van den stroom (die de werktuigen verliet) op den „armoedigen bodem", waarmede hij *in aanraking* kwam. En natuurlijk, voor hen was nu maar één conclusie mogelijk: de capaciteit der pompen moet nog sterker opgevoerd worden, dan zal het land nog meer in bloei toenemen.

Tot op eenmaal het schoone bedrijf stagneerde. De aarde verzwolg den stroom, de persapparaten konden het niet bijhouden en raakten defect. Er zijn groote lekken, zeide de een. Maar waar? Neen, Roosevelt is de schuld, beweerden anderen. Of was het geheele stelsel misschien verkeerd; was de bloei maar een schijnbloei geweest, die den bodem uitgemergeld had?

Doen sommiger beschouwingen over de rationalisatie en haar gevolgen, nu niet een weinig denken aan het optimistische oordeel over de nieuwe welvaart?

Het rationalisatieprobleem schijnt zoo eenvoudig: Het werk geschiedt straks meer „economisch", de kosten worden verlaagd, het product wordt goedkooper (en dikwijls beter), de menschen kunnen dus voor hetzelfde geld meer koopen... het levenspeil gaat omhoog.

Niemand zal ontkennen, dat de rationalisatie en mechanisatie (we scheiden op het oogenblik deze begrippen; meestal wordt de mechanisatie als een onderdeel van de rationalisatie beschouwd) inderdaad het „levenspeil" verhoogd hebben. Daarover later meer.

Maar... bedenken we allereerst, dat zekere periodes in de industriëele ontwikkeling (vooral ook de eerste tijden) zich door een groot tekort aan goederen en een overvloed van „gezond" geld kenmerkten. Crises werden in het algemeen vrij gemakkelijk overwonnen. De Westersche landen profiteerden in hooge mate van de rijkdommen der koloniën en vooral ook van de ontdekking van nieuwe goudvelden. Hun inwoners konden heel wat producten gebruiken, en hadden de middelen om ze te koopen. Daarmede deed de industrie haar voordeel.

„Compensatie" was er dus genoeg; er ontstond zelfs herhaaldelijk een tekort aan arbeiders; de plattelandsbevolking stroomde dan naar de steden.

Ook na den oorlog was er een groot gebrek aan goederen. Vernielingen, blokkades en zoovele andere handelingen hadden dit tekort veroorzaakt. Deze gedwongen beperking verwekte een waren honger. Vandaar dat de menschen zich begeerig op de voorraden stortten, welke in de eerste jaren na den vrede aangeboden werden. Wel was de wereld aanzienlijk verarmd, maar dat bleek geen bezwaar. De koopers konden ruim crediet krijgen, „wissels op de toekomst" werden als goud gewaardeerd; een belangrijk gedeelte van het bezit was zuiver fictief. De fabrieken konden den afzet niet bijhouden, groote uitbreidingen waren het gevolg; de machines spoten goederen.

Daardoor bleef in menig land de werkloosheid voorloopig uit.

Mr Colenbrander geeft in zijn artikel in A. R. Staatkunde (vierde kwartaal 1937) cijfers, die de overdenking waard zijn. Vóór 1930 daalde het werkzame personeel in de Nederlandsche industrieën niet; pas in 1931 en 1932 werden op groote schaal arbeiders ontslagen. Voor iederen tak van nijverheid noemt de schrijver het jaartal, waarin de daling begint. Die kwam, wordt dan opgemerkt, niet door de mechanisatie, maar door de conjunctuur.

„Een enkele blik op deze jaartallen", heet het, „is voldoende om vast te stellen, dat de daling van het totaal-aantal arbeiders samenviel met de doorwerking van de wereld-crisis in Nederland. En waar mij geen enkele reden bekend is waarom zou moeten worden aangenomen, dat juist vlak te voren in al deze industrieën sterk werd gemechaniseerd, ligt de conclusie voor de hand, dat hier de crisis, en niet de mechanisatie verantwoordelijk gesteld dient te worden voor de vermindering van de werkgelegenheid. Deze conclusie vindt steun in de indexcijfers van de werkloosheid, gepubliceerd door het Centraal-Bureau voor de Statistiek. Dit cijfer, voor alle bedrijfsklassen..." laat zien, dat „van 1926 tot 1931, in welk tijdvak de mechanisatie toch regelmatig voortschreed, ziet men geen verhooging, zelfs in twee jaren (1928 en 1929) nog een verlaging van het indexcijfer. In 1931 stijgt het direct met 100 pCt. Alweer: duidelijk verband met den conjunctuur-omslag". (Wij spat.)

* * *

Het oordeel wordt duidelijk uitgesproken: De mechanisatie (rationalisatie) zelf is niet de schuld; haar werking is doelmatig, en kan niet anders dan doelmatig zijn. De conjunctuur heeft het gunstig zich ontwikkelende proces nadeelig be-